

نایدیالہ سیاسیہ کان

بتراند راسل

له عه ره بییه وه: ئەکبهه ره سههه

مرۆف له رۆژگاره تاریکه کاندای پێویستی به باوه پێکی به هیژو هیوایه کی چه سپیوو ههیه، که نازایه تییه کی هیمن به رهه م ده هیژن، نازایه تییه که حساب بۆ ئاسته نگه کان ناکات. ئەو ساتانهی ئیستا پیاواندا تیده پهرین⁽¹⁾، دلنیاوان کردین له سههه ئه وهی که باوه پیمان پێیه تی.. ئەو شتانهی وهک خراب ده مان دین، له راستیدا خرابن.. بۆمان ده رکهوت ئەو ئاراستانهی ده بیته خه لک بۆ گه شتن به ژیا نیکی باشتر بیگرنه به، پێویسته له سههه دارو په ردوی جیهان بونیاد نرابیت، جههانیکی که خه ریکه به ده سستی خۆی خۆی هه لده داته وێرانه وه. ده بینین ئەو مامه له سیاسیانهی مرۆقه کان له گه ل یه کدیدا ده یکه ن، له سههه ئایدیالی هه له بونیاد نراون. هه تا ئەو کاتهش ئەو ئایدیالانه سه رچاوهی کۆژان و وێران کردن و تاوان بن، ئەگه ری رزگار بوونیان نابیت، مه گه ر به ئایدیالی تازه، که ته واو جیا وازین له ئایدیاله کۆنه کان.

پێویسته ئایدیاله سیاسییه کان له سههه بنه مای ئایدیاله بابه تییه کانی ژیا نی تاکه کان بونیاد بنرین. چونکه ده بیته ئامانجی سیاسهت باش کردنی ژیا نی تاکه کان بیت به گونجاوترین رێگا. نابیت سیاسهت مه دار له ده ره وه یا خود له سه ره وهی پیاوان و ژنان و مندالان، که جیهان پێکده هیژن، بیربکاته وه. کێشه ی سیاسهت بریتیه له ریکخستنی په یوهندی نیوان مرۆقه کان، به شیوازیکی هه ر تاکیکه بتوانیت زۆرتین پشکی چاکه له بونیادا به ده ست بهیژیت. ئەم کێشه یه

داوامان لیدهکات پیش هه رشستیک چاویک بگیږین بهو شتانه دا، که بۆ ژيانی تاک به چاکسی ده زانین. له سه ره تادا ده لئین ئیمه نامانه ویت مرۆقه کان هاوشیوهی یه کتری بن، نامانه ویت ئایدیالیکی دیاریکراو دابنئین که تیایدا هه مووان، سه رباری جیاوازییه گروپییه کانیاو هاوشیوهی یه کتری بن، چونکه ئه مه ئامانجی ئیداره یه کی بزێوو سه ره پۆیه . مامۆستای خراپ هه ولده دات بۆچوونه کانی به سه ره قوتابییه کانیدا به سه پینیت، له ئه نجامدا کۆمه لئیک قوتابی به ره هه مه ده هینیت، که هه موویان هه لگري یه ک وه لآمی سنوردارو ته مومژاوین.

ده رباره ی «برنادشو» ده لئین پیی وابوو که شانۆنامه ی (ترۆلیسو کریسدا) باشترین شانۆنامه ی «شکسپیره». له گه ل ئه وه ی من هاو پرای ئه م بۆچوونه ی «برنادشو» نیم، به لآم وه ک یه کیک له نیشانه کانی تاکه گه رایی پیشوازییه کی گه رمی لیده که م. زۆریه ی مامۆستایان له م تیروانییه ناباوه ی قوتابیان نابوورن. ئه م قسه یه ته نها به سه ره مامۆستایاندا پراکتیزه نابیت، به لکو به سه ره هه موو که سیکی ئاسایی ناو ده سه لاتیشدا پراکتیزه ده بیت که خوازیارن چالاکو کاری ژیرده سه کانیان هاوشیوهو لیکچووین، به شیه وه یه ک که به ئاسانی پیشبینی بکریو نه بنه مایه ی بیزاری. ده ره ئه نجامی سه پاندنی ئه م هاوشیوه ییه ش دروستبوونی رۆتیناته . دواچار رۆحی داهینانو تاکه گه راییه کانیاو تیادا ده کوژن. خۆئه گه ره ئه مه یان پی نه کرا ئه وا هه ر کاتیک بۆیان بلویت، گه مارۆیان ده دن.

ناتوانین ئایدیالییک بۆ هه مووان دابنئین، به لکو پیویسته هه ر تاکه که سییک ئایدیالیکی دیاریکراوی خۆی هه بیت. له هه موو که سییکدا مه یلی په ره سه ندن به ره و چاکه یان خراپه هه یه و باشترینو خراپترین ئه گه ره له به ره مهیدا هه یه . ئه وه شی بریار له سه ره ئاراسته کردنی په ره سه ندن به ره و چاکه یان خراپه ده دات، بارودۆخو ژینگه ن. بارودۆخو ژینگه ش یان پالنه ره خراپه کان پته و ده که ن، یاخود هه نگاو به هه نگاو رووه که نالی باشتر ده یانگۆرن.

سه رباری ئه وه ی ناتوانین به وردی ئایدیالییک دابنئین که بشیت به سه ره هه موو جیهاندا پراکتیزه ببیتو ناتوانین بلئین ده بیت هه موو مرۆقه کان چالاکو له خۆبردوو و فیداکار بن، یاخود شه ییدی مؤسیقابن، به لآم له گه ل ئه وه شدا هه ندی بنه مای گشتی هه یه که ده کریت بۆ ئاراسته کردنی تواناکانمان به کاربه یترین به نیه به ت ئه و شتانه وه که شیواو و خوازاوون.

ده شیت جیاوازی له نیوان دوو جۆر کالۆ ئه نگیزه دا بکه ین، که هاوتای یه کن. جۆریک کالۆ هه یه، که هه موو که سییک ده توانیت به کاری به یینیتو ببیتته خاوه نی، جۆریکی دیکه ش هه یه که خه لک له نیوان خۆیاندا دابه شی ده که ن. پۆشاکو خواردنی که سییک، پۆشاکو خواردنی که سیکی دیکه نییه . ئه گه ره ده رامه ته کان به سه نه بوونو به شی هه مووانی نه کرد، ئه وا ئه مه ئاماره یه بۆئه وه ی که سییک که ده بیت به خاوه نی ده رامه ت، له سه ره حسابی که سیکی دیکه ده بیتته خاوه نی. به گشتی ئه مه به سه ره کالۆ مادیه کاندا پراکتیزه ده بیت. له لایه کی دیکه وه کالۆ فکری و رۆحیه کان مولکی تاکه که سیکی دیاریکراو نین. ئه گه ره که سییک شتیکی زانی، ریگه ی زانینی ئه و شته له که سانی دیکه ناگریت. به لکو به پیچه وانوه به و زانیاریانه ی خۆی یارمه تیان ده دات تا فیتری بن، ئه گه ره که سییک وینه کیش یاخود شاعیریکی گه وره بیت، نابیتته ریگر له به ره دم وینه کیشانو شیعه ره ئوینه وه ی ئه وانی دیکه دا، به لکو فه زایه ک ده خو لقینی که زۆریک له م مه سه لانه شیواو ده کات. ئه گه ره که سییک نیازی پاک بوو

بهرامبهر ئهوانى ديكه، ماناي ئهوه نيبه نيازپاكي ئهوانى ديكه كه متره . ههتا نيازپاكي لاي مرؤفئيك زياد بكات، ئهگهري سهوزبوونى لاي ئهوانى ديكهش زياد دهكات. له م جوړه مهسه لانه دا مولكاپه تي بوونى نيبه، چونكه ريژه په كي دياريكراو بوونى نيبه تا هه مووان به شدارى تيا بكهن. زيادبوون له هه شوينئيكدا، دهبيتته هوى زيادبوون له هه موو شوينئيكدا.

له سهه ئه م بنه مايه دوو جوړ پالنه رمان هه يه، كه بهرامبهر دوو جوړ كالان: پالنه ره خاوه ندارئيتيه كان كه ئامانچ لئيان به ده سه ته ينانو پاراستنى كالا تاكه كه سهيه كانه و بواري به شداريكردنئيان تيا دا نيبه و جهخت له سهه پالنه ري مولكاپه تي دهكهن. پالنه ره داهينه رانه كان يا خود بو نيا دانه ره كان كه ئامانچيان دوزينه وهى يا خود ئاسانكردنى كه لكوه رگرتنه له و كالا يانه ي كه مولكى تاكه كه سه يكي دياريكراو نين.

ژيانى باش ئه و ژيانه يه كه پالنه ره داهينه رانه كان رولئيكى گه وهى تيا دا ده بينو پالنه ره خاوه ندارئيتيه كانئيش رولئيكى بچووك ده بينن. ئه مه دوزينه وه يه كي تازه نيبه . ئينجيل ده لئيت: گرنگى مه دن به وهى چى ده خوئينو چى ده خوئينه وه و چى ده پووشين، چونكه بيركردنه وه له م شتانه له بيركردنه وه له مه سه له گرنگه كان دوورمان ده خاته وه . ئه وهى خراپه خوگرته به بيركردنه وه له م شتانه، چونكه ئه مه ده بيتته هوى كيپرئو ئيره يى و زور شتى خراپى ديكه ش كه جيهان گه نده ل دهكهن و به شيوه يه كي تايبه تيش ده بن به هوى به كارهيئانى دنده يانه و زيانه به خشانه ي هيژ. ده شيت به به كارهيئانى توندوتيزى و هيژ كه لوپه له ماديه كان بدزين و سوڊيان ليوه ر بگيرين، به لام ناتوانين به هه مان ريگا كه لوپه له روى و فكريه كان بدزين. ده توانين هونه رمه نديك يا خود بيرمه نديك بكورئين، به لام ناتوانين ده ست به سهه هونه ره كه ي يا خود بيركردنه وه كه يدا بگيرين. مرؤفئيك ده كوژيت ته نيا له به رنه وهى هاوولاتيانى خو شده ويئت، به لام ناتوانيت به و كارته خو شه ويستيه كه ي (كه به خته وهى دهكات)، به ده ست به يئيت. هيژ له بهرامبهر ئه م شتانه دا هيچى پئناكرئيت. جگه له كالا ماديه كان، كارىگه ري له سهه هيچ شتئيكى ديكه دانائيت. به ميپيه بو مان دهرده كه ويئت ئه و كه سانه ي بروايان به به كارهيئانى هيژ هه يه، ئه وانهن كه كالا ماديه كان فكهرو شه هو وه ته كانئيانى جله و كروون و ده ستيان به سه ردا گرتوون.

كانئيك پالنه ره خاوه ندارئيتيه كان به هيژ ده بن، ئه وا ئه و چالاكئيانه ي پئويسته داهينه رانه بن، لاواز ده بن. ئه و زانايه ي داهيئانئيك دهكات، له وانه يه دلئى پر بيت له ئيره يى بهرامبهر به زانايه كي ديكه كه داهيئانئيكى تر دهكات، ئه گه ر زانايه ك چاره سه ري شيرپه نجه ي دوزيه وه، زانايه كي ديكه چاره سه ري سيلى دوزيه وه، له وانه يه يه كيك له وان خو ش حال بيت به به دروكه و تذه وهى چاره سه ري زاناکه ي تر، له برى ئه وهى دلگران بيت بو ئازارى ئه و نه خو شاننه ي كه له وانه بوو چاره سه ر بكرئين. له م حاله ته دا زاناکه له برى گه ران به شوين مه عريفه بو خودى خو يان بو به رژه وه ندى گشتى، به شوين ناوبانگدا ده گه رپئيت. هه موو پالنه ريكي داهيئان له ژير سي به ري پالنه ريكي خاوه ندارئيتيدايه، ته نانه ت ئه و كه سه ي ده يه ويئت ببئيت به قه شه، ده بيت ئيره يى به قه شه يه ك ببات كه له خو ي سه ركه و توتوره . به زورى ئيره يى ياوه رو هاوپئى هه ستو سوژه كانه، ئه وه ش پالنه ريكي خاوه ندارئيتيه و به سهه پالنه ري داهيئاننه وه مشه خو ري دهكات. له هه موو ئه مانه خراپتر ئه و ئيره يه يه كه پال به كه سيكه وه ده نيئت، بو ريگرتن له كه سيكى تر له وه رگرتنى چيژو نالوگورى خو شه ويستى له گه ل دوست و ئازيزه كانيدا،

چونکه كه سى يه كه م دۆستو ئازيزه كانى له دهست داوه و كه سىكى وه ها نزيك شك نابات، كه چيژ له دۆستايه تى و خۆشه ويستيه كه ي وه ريگرېت، به م هۆيه شه وه پالنه رى ئيره يى لا دروست ده بيت. هه لۆيستي پيره كان به رامبه ر به گه نجه كان برېكى زۆر له م ئيره ييه تيايه .

مرؤفېش به هه مان شيوه ي ئازهل و رووه ك پالنه رى سروشتى تايبه ت به گه شه كردنى هه يه . ئه مه سه به رته ت به گه شه ي عه قلى و جه سته ييش پاسته . وه رزش و خۆراك و هه واى پاك يارمه تى گه شه ي جه سته يى ده دن، به لام جوړو چه شنى مامه له كردن ريگه له گه شه ي جه سته يى ده گرن كه بووه به هوى بچوكى پيى ئافره تى چينى، وه ك چۆن ده شيت كارىگه رييه ده ره كييه كان يارمه تيدهرى گه شه ي عه قلى بن، ياخود ريگرېن له به رده مي دا. ئه و كارتيكه ره ده ره كييه انه ي يارمه تى ئه م گه شه يه ده دن، هان دان و خۆراكى عه قلى و هه موو ئه وانن ده رفه تى به كارهيئنانى توانا عه قلىيه كان فه راهه م ده كن، ئه وانن هه كه ريگرېي ليده كهن، ئه وانن به هوى هيژه وه به كارده هيئرين، سا ئه گه ر ئه و هيژه دسپلينكراو بيت ياخود ده سله ات يان ترس يان سته مكارى راي گشتى بيت، ياخود زه روره تى په يوه سته بوون به كارىكى ته واو نه شياوه وه بيت. ترسناك ترينى ئه م پالنه رانه ئه وانن، كه ده بن به ريگر له به رده م پالنه ره سه ره كييه كان دا، ياخود ده يانشيويننو له جيهانى ئه خلاقيدا خويان وه ك ويژدان پيشان ده دن. ئه م جوړه كارتيكه رانه زيانيكى ناوه كى وه ها به مرؤف ده گه يئن كه هه ريگيز ناگه پرتوه باري ئاسايى خوى. ئه و كه سانه ي درك به و زيانه ده كن كه به هوى به كارهيئنانى توندوتيزييه وه به وانى ديكه ده گات، هه سته به بيبه هايى ئه و كالا يه ده كن كه ده شيت به م ئامرازه به ده سته بيئرين، ريژ له ئازادى ئه وانى ديكه ده گرن و نابنه به ربه سته له ريگه ياندا. له حكومداندا هيواشو له هاوسوژيكردندا خيران و به نه رمو نيانييه وه مامه له له گه ل هه موو بونه وه ريكد ده كن، چونكه بنه ماي چاكه له هه ر مرؤفكيكدا به هايه كى زورى هه يه . سه رزه نشتى ئه و كه سانه ناكن كه هاوشيوه يان زين. ده زانن كه تاكگه رايى سه رچاوه ي هه مه چه شنويه و هاوشيوه يى واتا مه رگ. ته مه ناى ئه وه ده كن مرؤف بونه وه ريكي له راده به ده ر زيندوو و چالاك بيت و به كه مترين راده به ره مه يكي ميكانيكى بيت. به م هه لۆيسته شيان مانا به هه موو تاكيك ده دن كه جيهان بيبه زيانه تيكي ده شكينى. مامه له يان له گه ل ئه وانى ديكه پالنه ريكي قوولى ريژگرتنى هه يه .

ئه وه ي بۆ تاكه كان ته مه ناى ده كهن، ئيسستا روونه: به هيژبوونى پالنه رى داهينه رانه، زالبوون به سه ر پالنه رى خاوه ن داريتيدا، ريژگرتن له ئه وانى ديكه و ريژگرتن له پالنه ره داهينه رانه بنه په تيه كان له ناخى خوماندا. جوړيک له ريژله خوگرتن و شانازى سروشتى پيوستن بۆ ژيانىكى باش. مرؤف ئه گه ر به وه يى بمينيته وه، نابيت هه سته به تيکشكانى ناوه كى بكات، به لكو پيوسته بوئرو به هيووا خاوه ن برپار بيت، بۆئه وه ي بتوانيت ژيانىكى شايسته بژى و روبه پرووى ئاسته نكه كان ببينه وه، جا ئه گه ر ئاسته نكى ده ره كى بن، ياخود ناوه كى بن. هه تا مرؤف زياتر به توانا بيت، زياتر ئه گه ره كانى ژيانى رياليزه ده كات. ئه مه ئه گه ر هاتوو خاوه نى ئه م سى شته بوو: پالنه رى داهينه رانه، ريژگرتن له وانى ديكه، ريژگرتن له پالنه رى سه ره كى ناو ناخى خوى. پيوسته دامه زراوه سياسى و ئابوريه كان به هه مان برى چاكه و خراپه هه لبسه نكيئرين كه بۆ تاكه كانى ده يئن. ئايا زياتر پالنه رى داهينان هانده دن يان خاوه ن داريتى؟ ئايا روحي ريژگرتن له نيوان مرؤفه كاندا به رجه سته ده كن؟ ئايا بنه ماي ريژ له خوگرتن ده پارين؟ .

سه‌بارت به م‌سه‌لانه، ده‌بینین ده‌زگاگانمان هیئده‌ی دوری زه‌وی و ئاسمان دورن له‌و شتانه‌ی که پی‌ویسته بیانکه‌ن.

دامه‌زراوه‌کان، به‌تایبه‌تی دامه‌زراوه ئابورییه‌کان کاریگه‌ری قولیان هه‌یه له‌ داپشتنی کاره‌کته‌ری تاکه‌کاندا. له‌وانه‌یه بۆ سه‌رکیژی و به‌هیوابوون هانیان بدن، له‌وانه‌شه ترسو دلنیا‌ییان تی‌دابچین. له‌وانه‌یه عه‌قلی تاکه‌کان به‌پرووی ئیمکانیاتی گه‌وره‌و به‌رفراواندا بکه‌نه‌وه، له‌وانه‌شه جگه له سه‌رکیژیکردن له ریگی‌ای هاتو نه‌هاتدا، هه‌موو ده‌رگاگانیان به‌پوودا دابخه‌ن. ره‌نگه‌ و له به‌خته‌وه‌ری مرۆف بکه‌ن، پشت‌به‌ستوو بی‌ت به‌وه‌ی تچه‌ند ده‌توانی‌ت زیاده‌یه‌ک بخاته سه‌ر سامانی گشتی له جیهاندا، یاخود پشت به‌ستوو بی‌ت به‌و کالاً تایبه‌تیانه‌ی ده‌توانی‌ت ده‌سته‌به‌ریان بکاتو ئه‌وانی دیکه ناتوانن تی‌ایدا به‌شدار بن. سه‌رمایه‌داریی مۆدیرن بریاری هه‌له‌ی ئه‌م ئه‌لته‌رناتیفانه ده‌سه‌پینی‌ت به‌سه‌ر هه‌موو ئه‌وانه‌ی قاره‌مان نین و به‌ختی‌کی باشیان نییه .

پالنه‌ره مرۆیییه‌کان به کاریگه‌ری ری‌کخستنی ناوچه‌یی له‌لایه‌کو ده‌رفه‌ت و ژینگه له‌لایه‌کی دیکه‌وه، به‌تایبه‌تی ژینگه‌ی به‌رای، پیکدین. ئامۆزگاریکردنی راسته‌وخۆ زۆر به‌که‌می ئه‌م پالنه‌رانه ده‌گۆریت. هه‌رچه‌نده ئه‌م ئامۆزگاریکردنه ده‌بی‌ته هۆی ئه‌وه‌ی خه‌لکی ریگی‌ای گوزارشتکردنی راسته‌وخۆ له‌خۆیان بگرن، هه‌ندی جار ده‌بی‌ت به‌هۆی چه‌پاندنی پالنه‌ره‌کان و دواتر له‌ فۆرمی‌کی شی‌واودا ده‌رده‌که‌ونه‌وه . کاتی‌کیش ئه‌و پالنه‌رانه‌مان بۆ ده‌رکه‌وی‌ت که چه‌زمان لی‌یانه، پی‌ویسته خۆمان نه‌ده‌ین به‌ده‌ست ئامۆزگاری و ری‌نماییکردنه‌وه، یاخود هه‌ولنه‌ده‌ین ته‌نیا روخساره ده‌رکه‌یه‌که‌ی به‌ره‌م به‌ی‌نین به‌بی سه‌رچاوه ناوه‌کییه‌که‌ی، به‌ل‌کو هه‌ولده‌ین دامه‌زراوه‌کانمان به‌جۆرێک بگۆرین که ژیا‌نی پالنه‌ر به‌ ئا‌رسته‌یه‌کی خوازو‌دا ببات. داموده‌زگاگانی ئی‌ستامان له‌سه‌ر دوو بنه‌ما وه‌ستاون: هی‌زو خاوه‌نداری‌تی. ئه‌م دوانه‌ش به‌شی‌وه‌یه‌کی ناداد‌په‌روه‌رانه دابه‌شکراون، هه‌ردووکی‌شان له‌ ژیا‌نی واقعی‌دا گرنگییه‌کی گه‌وره‌یان هه‌یه له‌ ده‌سته‌به‌رکردنی به‌خته‌وه‌ری تاکدا. هه‌ردووکیان که‌ره‌سته‌ی خاوه‌نداری‌تین، به‌بی ئه‌وان به‌ده‌سته‌ی‌نانی کال‌اکان، وه‌ک ئه‌وه‌ی ئی‌ستا هه‌یه سه‌خت و دژوارن.

له‌پارستی‌دا مرۆف به‌بی مۆلک ئازاد نییه‌و له‌به‌ده‌سته‌ی‌نانی پی‌داویستی‌یه‌کانی ژیا‌نی‌کی پر له‌ لی‌کبوره‌یدا دلنیا نابیت، مرۆف به‌بی هی‌ز هیچ ده‌رفه‌تی‌کی له‌به‌رده‌مدا نییه بۆ داهینان. ئه‌گه‌ر ویسترا ده‌رفه‌ت بۆ تاکه‌کان بپه‌خسینریت بۆئه‌وه‌ی پالنه‌ره داهینه‌رانه‌کان ده‌سته‌به‌ر بکه‌ن، ئه‌وا پی‌ویسته له‌ هه‌ژاری مادیی رزگار بنو به‌شی پی‌ویست هی‌زیان هه‌بی‌ت، بۆئه‌وه‌ی له‌ مه‌جرای ژیا‌نیان و بارود‌وخیا‌ندا موماره‌سه‌ی داهینانه‌که‌یان بکه‌ن. له‌ جیهانی‌کدا که له‌سه‌ر کی‌پرکی بونیاد‌نرابیت، که‌من ژماره‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی که زیاتر داهینه‌رن هه‌تا مۆلک‌دار. جیهانی‌ک که زۆریه‌ی خه‌لک له‌به‌رده‌م ئه‌گه‌ری بی‌به‌شبوون‌دان ئه‌گه‌ر هاتوو به‌ده‌سته‌ی‌نانی کال‌ا مادییه‌کانیا‌ن فه‌رامۆش کرد. جیهانی‌ک که له‌بری حیکمه‌ت سه‌روه‌ت دابین ده‌کات. جیهانی‌ک که یاسای تی‌ادا به‌رجه‌سته ده‌بی‌ت، به‌لام له به‌رژه‌وه‌ندی خاوه‌نداره‌کان و سامان‌داره‌کان. سه‌تمی ئه‌وانه‌ی هه‌یا‌نه، رووبه‌پرووی ئه‌وانه ده‌بی‌ته‌وه که نیانه‌و نه‌دارن. له‌م جۆره ژینگه‌یه‌دا ده‌بینین ته‌نانه‌ت ئه‌و که‌سانه‌ش که سه‌روشت پالنه‌ری داهینانی پی‌به‌خشیوون، ژه‌هری کی‌پرکی کاریگه‌ریان له‌سه‌ر داده‌نی‌ت. خه‌لک له‌پینا‌و به‌ده‌سته‌ی‌نانی هی‌زی زیاتر بۆ دابینکردنی کال‌ا مادییه‌کان له‌ گروپه‌ گه‌وره‌کاندا کۆده‌بنه‌وه . دل‌سۆزیش بۆ گروپ خه‌رمانه‌یه‌کی شی‌وه ئایدیالی به‌ده‌وری پالنه‌ری چا‌وچنۆکی‌دا بلا‌وده‌کاته‌وه . یه‌کی‌تی سه‌ندی‌کا‌کان و

حزبی کریکاران^(۱) به هه مان شیوهی حیزبو که رته کانی دیکه ی کۆمه لگا له م خه وشه به دهر نین، هه رچه نده ئه وه ی پالیان پێوه ده نیت بۆ کارکردن، هیوا یه به جیهانیکی باشتر. به زۆریش ئامانجی راسته وخۆی به دهسته یێنانی زۆرتین بری کالای مادی چه واشه یان ده کات. له راستیدا ناکریت نکۆلی له وه بکریت که ئه م ئاره زوه له گه ل دادپه روه ریدا ده گونجیت، به لام ئه وه ی گه ره ترو بونیاده رتیه، پیداو یستی هه بوونی ئایدیالیکی سیاسییه .. ئه مه ئه گه ر هاتوو سه رکه وتوو کانی سبه یینی نه یانه ویئ چه وسینه رانی رۆژی دواتر بن، پێویسته ئیلهامو ده رئه نجامه کانی بزوتنه وه ی چاکسازی، ئازادی و رۆحی به خشنده بن، نه ک کۆتو به ندو ریکخستن.

سیستهمی ئابووری ئیستا ده ستپیشخه ری ده داته ده ست ژماره یه کی زۆر که می ده وله مه نده کان، به لام ئه وانێ تر که سه رمایه دار نین، جگه له هه لپژاردنی به رته سکی پیشه یه ک بۆ موماره سه کردنی چالاکیه کانیان، هیچ بواریکی دیکه یان نییه . ئه وان به شیکی نین له وه یزه ی که ئامیره کان ده جو لێنیت، به لکو به شیکی پاسیقی ئامیره کانن که به بی ئاگییه وه ده سورپینه وه . سه رباری دیموکراسی سیاسی، هیشتا جیاوازییه کی زۆر هه یه له نیوان هیزی ئاراسته کردنی خودی لای سه رمایه دارو نیوان ئه و که سه ی پێویسته بژووی خۆی په یدابکات. به زۆری په یوه ندییه ئابورییه کان زیاتر له په یوه ندییه سیاسییه کان ده ست له ژیا نی مرو ف وه رده دن. له ئیستادا ئه و مرو فیه ی سه رمایه یه کی نییه، ناچاره هیزو توانای خۆی به ده زگایه کی گه ره بفرۆشی، بۆ نمونه کۆمپانیای گه یاندن، به بی ئه وه ی هیچ ده نگێکی هه بیئ له به رپه وهردینیدا، یاخود هیچ ئازادییه کی سیاسی هه بیئ زیاتر له وه ی که سه ندیکاکه ی بۆی دابین ده کات. خو ئه گه ر هاتوو خوازیاری جو ریک له ئازادی بوو که به لای سه ندیکاکه یه وه بیئرخه، ئه و کاته بیئوانا ده بیئ، به وه ش هیچ چاریکی نابیت جگه له خۆبه دهسته وه دان یاخود له برسامردن.

هه مان شت بۆ پیشه وه ره کانیان راسته . زۆریه ی رۆژنامه نووسه کان بۆ ئه و رۆژنامه نه دنووسن که له گه ل بیرو بۆچوونه سیاسییه کانیاندا یه کناگر نه وه . هه رچی ده وله مه ندیش نه بیئ، ناتوانیت بیئ به خاوه نی رۆژنامه یه کی گه ره، به لام بی سامانه کان ته نیا له ریگه ی ریکه وتیه وه ده توانن بیروباوه ره کانیان ده رببهرن. زۆریه ی عه قله گه ره کانی نه ته وه له بواری خزمه تگوزارییه مه ده نییه کاندان کار ده کهن، به جو ریک، که ناچارن بیده نگ بن به رامبه ر به وه هه له گه ورا نه ی له به رچاویاندا ده کریت. وه زیر سه رچاوه ی بژووییه که ی له ده سته دات، ئه گه ر بیرو بۆچوونه کانی له گه ل حیزبه که یدا یه کنه گریتیه وه . ئه ندامی په رله مان کورسییه که ی له ده سته دات ئه گه ر دوورو نه بیئ، یاخود تا راده ی پێویست گه مژه نه بیئ که له هه موو بارودۆخیدا بکه ویتته دوا ی رای گشتی و هه لکشان و داکشانه کانی. له هه موو روویه کی ژیا نه وه ده بینین هه تا سیستهمی ئابووری زیاتر گه شه بکاتو توکمه تر بیئ، سزای سه ربه خۆیی بیروپا تییکشکان و شکسته یێنانه . ئایا سه یره له بارودۆخیکی وه هادا خه لک زیاتر ساویله ک بنو ئاماده ی ملکه چی بن بۆ ئه و که سانه ی که فه رمانیان به سه ردا ده کهن؟ ئایا سه یره ده سته ردار ی مافی بیڕکردنه وه ی خۆیان بن؟ به م پێیه هیچ ریگاچاره یه ک له به رده م شارستانیه تدا نییه جگه له نقومبوون له چه قبه ستنی بیزه نتیدا (مه به ست سه رده می سه ده تاریکه کانه).

ئه گه رچی ترسان له هه ژاری و بیبه شبوون نابن به پالنه ری دا هێنان، به لام له گه ل ئه وه شدا پالنه ری سه ره کین که کریکاران هانده دن بۆ کارکردن. ئاره زوی به هیزتربوون و ده وله مه ندبوونی

زیاتر له هر مرؤقیکی دیکه، پالنه ریکی به هیزه لای ده وله مه نده کان و کاریگه ریبه کی هینده خراپی هه یه که مرؤقه کان ناچار ده کات عه قلیان به رووی دادپه روه ریدا دابخه ن، بگره ریگریان لیده کات ده ستپا کانه و راستگۆیانه بیر له پرسه کۆمه لایه تیه کان بکه نه وه، هاوکات له ناخیاندا به زحمه ت هه ست به وه ده کهن که خویشی و چیژه کانیا ن له سه ر نه هه مه تی ئه وانی دیکه بونیاد نراوه . له سه ر ئه م بنه مایه نابیت نه داری و بیبه شه بون هه بیّت. ئه و کاته ش ترس له ده روونی زۆر که سدا ده په ویتته وه و هیوا و ئاواتیش شیوه یه کی باشتر وهرده گرن له ژیا نی ژماره یه کی که متری خه لکدا .

به لام ئاسایش و ئازادی جگه له رووه نیگه تیقه که ی دامه زراوه سیاسییه باشه کان، هیچی دیکه نین. ئه گه ر به ده ستمان هینان، ئه و کاته رووه پۆزه تیقه کانیشمان ده ویت که هاندانی وزه ی داهینه رانه یه . رهنگه ئاسایش ته نیا کۆمه لگایه کی ئارام سه قامگیر به ره مه مبه یّنیت: داوا ی داهینان ده کات وهک به شه ته واوکه ره که ی، له پیناوی زیندو وه یشتنه وه ی گرن گیدان به ژیا ن و جولان رووه ئه وه ی تازه و چاکه . ده زگا مرؤییه کان ئامانجیکی کۆتاییا ن نییه، به لکو فره ئامانجن و باشترینیا ن ئه وه یه که هانی پیشکه و تن به ره و باشتر ده دات. ژیا نی مرؤقایه تی ناتوانیت به بیخ هه ولدان و گۆران به باشی بمیّنیتته وه . جیهانی ئیمه جیهانیکی یۆتۆپی نییه که پیویسته ببیت، به لکو جیهانیکیه تیایدا خه یال و هیوا له وه پهری زیندو ویتتی خۆیا ندان. به لگه ی غه مناک له سه ر ئه و ماندوو بوونه ی که مرؤقایه تی به ده ستیه وه ده نالینیت، بوونی به هه شته که یه تی به شوینیک که هیچ شتیک تیایدا روونادات و ناگۆریت. ماندوو بوون ئه و وه مه ده خولقیّنیک که تاکه پیداو یستی به خته وه ری پشووه، به لام کاتئ خه لک بۆ ماوه یه ک پشو و ده دن، بیزاری و وه سپوون سه ره له نوئی پالیان پیوه ده نین بۆ چالاکی. ئه گه ر ویستمان ژیا ن که لکو سوودیکی هه بیّت، ئه و ده بیّت چالاکیه کانمان داهینه رانه بیت، نهک هیرشکه رانه یا خود به رگریکارانه . چالاکی داهینه رانه ش پیویستی به خه یال و ره سه نایه تی هه یه، ئه وه ئه وانیشن که بارودوخه کان ده گۆرپن و شوړش له دژی هه لده گریسین، به لام له ئیستادا ده بینین ئه و که سانه ی جلّه و ی ده سه لاتیا ن له ده ستدایه، له گۆرانی ئه م بارودوخه ده ترسن: نه وهک سامانه ناشه رعیه که یان له ده ست بجیت. ئه و که سانه ی که له نه سه قی با و سوودمه ند ده بن، به ریکه و تن له گه ل غه ریزه نه ریتیه کاند(7)، که خالی هاوبه شی نیوان مرؤفو ئازه له کۆمه لایه تییه کانی دیکه یه، سیسته میکیان دامه زرانده که هه ر له ساتی یه که می چوون بۆ قوتابخانه هه تا ساتی مردن ره سه نایه تی و خه یال ده کوژیت. پیویسته ئه و رۆحیه ته گشتیه بگۆردریت که په روه رده ی پی ئاراسته ده کوژیت، ئه وه ش بۆ ئه وه ی توانای ئه وه هه بیّت مندالان هانبدرین بیربکه نه وه و هه ست به خۆیا ن بکه ن، نهک ئه وه ی به شیوه یه کی نیگه تیف بیرو بۆچوون و هه ست و سۆزی ئه وانی دیکه وه ربگرن و قبولی بکه ن.

ئه وه خه لاته کانی پاش پیشبرکی نین که داهینان به ره م ده هیّنن، به لکو داهینان به ره مه می که شیکی فکری و عه قلی قووله . رۆژانیک تیپه رین، که ئه م که شه یان تیا دا هه بوو، بۆ نمونه رۆژانی پر له سه روه ری و شکۆمه ندی یۆنان و ئینگلته رای سه رده می شازنه ئه لیزابیتس، به لام له رۆژگاری ئه مپروماندا سته مکاری دامه زراوه نیمچه ئامی ریبه کان که له لایه ن که سانیک ی بیباک به رامبه ر به ژیا نی ژماره یه کی زۆری خه لک به ریوه ده برین، تاکه گه رای ی و ئازادی فکری ده کوژن یا ن فشار ده خه نه سه ر مرؤف بۆ سازان و شکلا گرتن له بۆته یه کدا، به شیوا نیک که ده رفه تی گۆران نه بیّت.

دامه زراوه گه وره کان ره گه زیکي پیویستو ناچاری ژیانی مۆدیرن. هر له بهر ئه وهش بیسووده هه ولی تیکشکاندنیا ن بدهین، وهک ئه وهی ریفۆرمسته کانی وهک ولیام مۆریس⁽⁴⁾ دهیانویست. له راستیدا ئه مه وا دهکات پاراستنی که سیستی سهخت بیئت، به لām ئه وهی پیویسته، شیوازی پیکه وه به ستنیانه، به فراوانترین مه وای ده ستپی شخه ریه تاکه که سییه کانه وه. بۆ دهسته به رکرنی ئه م مه بهسته، هه نگاویکی گرنه گ هه یه، ئه وهش دانانی دیموکراسیه تی حکومه ته له ناو هه موو دامه زراوه یه کدا، به لām ئه وهی له کاتی ئیستادا تیبینی ده کهین، ئه وهیه که دامه زراوه یاساییه کان که م تا زۆریک دیموکراسین، جگه له حه قیقه تیکي گرنه گ که دابرانی ژنانه لییان⁽⁵⁾، به لām هه رچی سیسته می به پروه بردنه، هیشتا بیرۆکراتی و سیسته می ئابوری مۆنارکی⁽⁶⁾ یان ئولیگاریشه⁽⁷⁾. بۆ نمونه هه موو کۆمپانیایه کی سنوردار، کۆمه لیک که سی خۆبه کوپخازان به پروهی ده بن. هه تا ئه و کاته ی کریکارانی ناو کۆمپانیایکان بپاریان نه بیئت له به ریوه بردن و ریکخستنی کۆمپانیادا، شتیک نییه ناوی دیموکراسی و ئازادی بیئت به مانا راسته قینه که ی.

به خشیانی ئۆتۆنۆمی به گروپه لوه کییه کان جا ئابووری بن یاخود جوگرافی، پیوه ریکی دیکه یه که ئازادی شه خسی و هه ستکردنی مروف به و ئازادییه زیاد دهکات. ده وله تی مۆدیرن به رفراوان و گه وره یه و میکانیزمه کانی به که می فام ده کرین. ته نانه ت ئه و مروفه ش که له هه لپژاردنه کاندای مافی ده نگدانی هه یه، هه ست ناکات رۆلکی کارای هه یه له و هیژدا که پالپشتی سیاسه ته کانی دهکات. جگه له چه ند مه سه له یه ک که ده توانیت له گه ل گروپیکی به هیژدا کاری تیابکات، هه ست دهکات له بواره کانی دیکه دا دهسته وه ستانه. حکومه تیش وهک حاله تیکي دووره دهستی بابه تی وایه که ده بیئت وهک باروودخی که شو هه وا به ساده یی ته حه مول بکریت. له وانیه مروف بتوانیت به هاوبه شیکردن له ئیداره کردنی ده زگا بچووه کاندای، هه ست به ده رفه تی شه خسی و به رپرسیاریتی بکات. وهک ئه وهی که له یۆنانی کۆن و رۆمای سه ده کانی ناوه راستدا هه بوو.

کاتیک که له ناو گروپیک خه لکدا هۆشیاریه کی هاوبه شی به هیژ ده بیئت، وهک ئینتیماکردن بۆ به ره یه ک یان نه ته وه یه کی ئاینی، ئه وا خواستی ئازادبوونی ئه م گروپه دینه ئاراه، بۆنه وهی خۆی بپیار له چاره نویسی خۆی بدات له و پرسیانه دا که گرنگییه کی به روی جیهانی ده ره وه دا هه یه. ئه مه بنه مای جارنامه ی گه ردوونی سهر به خۆی نه ته وایه تییه، به لām ئه وه ته نیسا نه ته وه کاندای مافی ئۆتۆنۆمیان بۆ مه سه له ناوخۆییه کان هه یه. هاوکات وهک سه رجه می نه ته وه کانی دیکه، نابیت مافی ئازادی هه لسه وکه و تکردنیان هه بیئت له و مه سه لانه دا که بۆ نه ته وه بیگانه کانی دیکه گرنه گن. ئازادی پیویستی به ئۆتۆنۆمی هه یه، نه ک مافی ده ستوهردان له ئازادی ئه وانسی دیکه. ئازادی، ته نانه ت له بالاترین مانا کاندای به ئانارشیزم به ده ستناهی نریت. پیکهاته وه و ناشته وای نیوان حکومه ت و ئازادی کیشه یه کی گه وره یه، به جۆریک، پیویسته هه ر تیۆریکی سیاسی رووبه پرووی ئه م کیشه یه بیته وه.

جه وهه ری حکومه ت به کاره یێنانی هیژه له سنوری یاسادا، بۆ پاراستنی ئه و ئامانجه دیاریکراوانه ی خاوه ن هیژه کان به خوازاوی ده بینن. ناچارکردنی تاکیک یان گروپیک به هیژ که م تا زۆر زیانبه خشه، چونکه ئه گه ر حکومه ت له ئارادا نه بوو، ده رئه نجامه که ی نا ئاماده یی هیژ نییه له په یوه ندی نیوان تاکه کاندای، به لکو ئه وانیه که به هیژن هه موو هیژی ئه نگیزه زیانبه خشه کان به کارده یێن بۆ

دزیکردن نییه . مرؤف چهنده فیئر بیئت ژیانى داهینه رانه بژی زیاتر له ژیانى خاوه ندارانه، که متر ئاره زوى دهست یوهردانى توندوتیژانه دهکات له ئازادى ئەوانى دیکه دا. زۆریه ی زۆرى مملاندی بهر ژوه نیدییه کان که دهبن به هۆى ناکۆکى نیوان تاکه کان و گروپه کان، وه همیکی روتن. ده توانین بهروونی ئەمه ببینین، ئەگەر هاتوو خه لک ئەو کالانه یان ویست که بواری هاویه شیکردنی هه مووانی تیایه و ئامانجیان ئەو که لویه له شه خسیانه نه بوو که دهبن به هۆى ناکۆکى . هه تا خه لک زیاتر ژیانى داهینه رانه بژین، که متر ئاره زوى دهستوهردان له ژیانى ئەوانى دیکه دهکهن. زۆر له مه سه له کانى ئیستا پیویستیان به دهست یوهردانى گشتى نییه و ده کریت بۆ بریاردانى تایبه تی جیه یلیرین. له کۆندا وا باووو دانیش توانى ده لته تیک له سه ریه ک ئایین بن، به لام ده زانین له ئیستادا ئەمه پیویست نییه . بۆ نمونه کاتیک غه ریزه کانى خه لک پیگه یشتوترو په روه ده کراوتر ده بن، ئەوا به شیک له و بیروبو چوونه ی به سه ریاندا سه پاوه، که لکو سوویدیکی ئەوتویان نامی نیت، بگره زیان به خشیش ده بن. ده زگا سیاسیه باشه کان به دوو پێگا پالنه رى هیزو کۆنترۆلکردن لاواز دهکهن:

یه که م/ ره خساندنى ده رفه تی زیاتر له به رده م پالنه ره داهینه رانه کان و په رده ان به په روه رده، به جوریک ئەم پالنه ره به هیز بکات.

دووه م/ که مکردنه وه ی ده رفه تی گوزارشتکردن له پالنه ره خاوه نداریتیه کان. دابه شکردنی ده سه لات له هه ر دوو بواری سیاسى و ئابوو ریدا، له برى چرکردنه وه ی له ده ستى فه رمانبه ره گه وره کان و پیاوانى پیشه سازیدا، ده بیته هۆى که مکردنه وه ی ده رفه تی ده رکه وتنى دیکتاتوریه ت. ئۆتۆنۆمى هه ری و ده زگا کانیش فاکتیه ریکی گرنگی که مکردنه وه ی ده ستوهردانى حکومه تن. کاتیک سه رمایه دارى و سیسته مى کرئ هه لده وه شینه وه، به داویدا پالنه ره سه ره کییه کانى ترسو چا وچنۆکی ده پوکینه وه که هه موو ژیانیکى ئازاد بۆگه نو گه نده ل دهکهن.

که من ژماره ی ئەو که سانه ی پێیان وایه ئەو خراپانه ی که به ده ستیان وه ده نالینین، پیویست نین و ده توانین به هه ولێکی یه کخراو له ماوه ی سالانیکى که مده به سه ریاندا زال بین. ئەگەر له هه ر ولاتیکی شارستانیدا زۆرینه خوازیاری ئەو شتانه بوون که ئیمه خوازیارین، ئەوا ده توانین له ماوه ی بیست سالدا هه موو هۆکاره کانى هه ژاری و نه خۆشى و کۆیلایه تی ئابوو رى ریشه کیش بکه ین، که ۹۰٪ دانیش توانى جیهانیان گیرۆده کردوه به خویانه وه. ده توانین جیهان پر بکه ین له به خته وه رى و جوانى و شانشینى ئاشتی جیهانى زامن بکه ین. ئەو ئاسته نگه ی که رووبه روومان ده بیته وه، به ته نیا ناگه رپته وه بۆ ئەوه ی خه لک بیباکن، به لکو له به ره وه ی خه یالیان خاوه و به شیوه یه که ده پواننه سیسته مى باو، وه ک ئەوه ی شتیکه پیویسته هه بیته و باو بیته. به لام ده شیت به بوونى نیازپاکى و به خشنده یى و زیره کی هه موو ئەم شتانه فری بدرینه لاوه و دوو ره هه لبدیرین.

پەراويزەكان:

- (۱) مەبەستى نووسەر جەنگى جېھانى يەكەمە .
- (۲) حزبى كرېكارانى بەریتانیا حزبىكى سياسىيە و خوى تەرخان كرووہ بۇ ريفورمى كۆمەلایەتى و بەرگریکردن لە بەرژەوہندییەكانى كرېكاران. (و.ك).
- (۳) لە ئینگلتەرا بەمە دەلین رۆحى گالتە جاپى.
- (۴) وليام رىچارد مۆرىس (۱۸۷۷-۱۹۶۳) بازارگان و چاكسازى بەریتانیه . لە سەرەتادا پاسكىلى دروست دەکرد، كارەكانى پەرەیان سەندو بوو بە يەككە لە پيشەواكانى خاوەن كارگەى ئۆتۆمبیل. مۆرىس هيشتا لە ژياندا مابوو كە سامانەكەى پيشكەش كرد بۇ بونىادنانى خەستەخانە و دامەزراوە و پەيمانگاكانى لىكۆلینەو، بەتایبەت زانكۆى ئوكسفۆرد.
- (۵) ياساى سالى ۱۹۱۸ داواى خستنه ناوہوى ژنانى تەمەن ۳۰ سال دەكات، ياساى سالى ۱۹۲۸ داواى خستنه ناوہوى ھەموو ژنو پياويك دەكات كە تەمەنیا ۲۱ سال بىت.
- (۶) مۆناركى واتە پاشايەتى.
- (۷) ئۆليگاريشى ستايلكى حوكمرانىيە تايبەتە بە حوكمى كەمىنە، ياخود لایەنگىرى ئەم جۆرە حوكمرانىيە . (وہرگىرى عەرەبى).

سەرچاوە

بەرتراندى رسل: مثل عليا سياسية - ترجمة: سمير عبدة، ۱۹۷۹.